

CUVÂNT ÎNAINTE

Întâlnirea mea cu filosofia lui Blaga s-a produs la câțiva ani după moartea nedrept de repede venită pentru marele creator. Fusese mai întâi o întâlnire secretă, de studentă a Universității București, pasionată de cunoașterea piscurilor gândirii metafizicii, dar strâmtorată de multele și severele limitări și interdicții la lectură, ca și în cursurile profesorilor. Doar Tudor Bugnariu a pomenit odată într-o prelegere de existența unei filosofii a culturii blagiene, destul de rezervat, oricum nu atât de categoric valorizator cum avea să se exprime, peste două decenii, într-o vizită acasă la Dorli Blaga, soția sa.

Abia după ce mi-am început cariera de cercetare la Institutul de Filosofie (1966), am putut avea ... cutezanța de a cere împrumut, din bibliotecile personale ale colegilor mai vârstnici, câteva volume publicate de Blaga prin anii '30, părți constitutive ale sistemului său filosofic. Profitând de deschiderea culturală ce a urmat, de republicarea operei blagiene, s-a putut discuta profesional, fără inhibiții, în sectoarele de estetică și filosofia științei ale institutului, mulțumită și permisivilor Henri Wald, Ion Pascadi, Alexandru Tănase sau Grigore Smeu.

Fascinația poeziei metafizice și a metafizicii „metaforice” a gânditorului de la Lancrăm ne era, treptat, restituită în pofida contrelor pe care, durii culturnici ai perioadei staliniste, și urmașii lor dioscuroși, încă prezenți pe punțile de comandă ale „frontului ideologic”, le aplicau tinerilor cercetători și profesori care înțelegeau să citească și să interpreteze după capul lor universul liric și filosofic blagian.

Din faza aceea de preocupări inițiatice, continuate și dezvoltate într-o adevărată carieră de exegeză blagiană, se poate vorbi – în ce mă privește – de o istorie de aproape patru decenii, având ca „evenimente” numeroase studii, comunicări, conferințe, cărți, în română, parțial în engleză, franceză, germană, spaniolă, rusă și chiar chineză (titlurile unora pot fi găsite în bibliografia selectivă de la sfârșitul acestui volum).

După ce Călina Mare, profesor și șef al catedrei de filosofie la Universitatea Babeș Bolyai a „spart gheața” publicând textul blagian inedit *Experimentul matematic...*, am purces și noi la explorarea în Trilogii a meditațiilor asupra științei, raționalității, pattern-urilor care ne-a permis să-l comentăm în cartea *Dinamica creșterii științei*, ca pe un precursor și vizionar al teoriilor paradigmatică și a filosofiei contextualiste formulate mai târziu de Kuhn, Feyerabend. Într-o corespondență cu Thomas Kuhn, acesta mi-a mărturisit că îl interesau ideile lui Blaga și se bucura că România a avut un astfel de filosof.

Continua, totuși, să fie privilegiată Trilogia culturii, receptată ca o „gură de oxigen” în criza identitară survenită după reprimările fizice și culturale din perioada stalinistă, după uniformizarea urmată de efectul inexorabil al globalizării indusă de uriașele progrese științifice și tehnice, de comunicațiile planetare.

Spațiul spiritual mioritic, complementar cu „dimensiunea românească a existenței” a lui Mircea Vulcănescu și contribuțiile lui Noica la descifrarea sensurilor filosofice în cuvinte cu valoare conceptuală ale limbii noastre, întăreau convingerea că suntem purtătorii unei specificități mentale, metafizice, axiologice, creaționiste care ne conferă marcă proprie pe harta seminiilor lumii, în universul cultural. Din Trilogia culturii, considerată de cei mai mulți regina sistemului filosofic blagian, am valorizat cu precădere matricea stilistică și câmpul stilistic conexându-le cu cercetări și lucrări mai noi din filosofia occidentală, în cărțile *Revoluție și creație*, *Cultura, creația, valoarea, motive dominante ale filosofiei românești*, în comunicările ținute la congresele internaționale de la Brighthon, Florența, München, Oviedo, Uppsala sau în prelegerile de la Phoenix-Arizona sau Cuny (University City of New York).

Recitirea unei opere poate aduce revelația altei valorizări decât cea inițial sau uzual acceptată, fie și prin deplasarea accentelor axiologice aplicate diferitelor ei părți constitutive. O astfel de altă lectură, printr-o nouă grilă de receptare mi-a adus în prim plan Trilogia cunoașterii și metafizica, în ele vedeam acum „Everestul” filosofiei

blagiene, cheia sistemului. *Eonul dogmatic, Cunoașterea luciferică* asociate cu *Diferențialele divine* din Trilogia cosmologică, dădeau întreaga măsură a unei metafizici de profunzime, rafinement și originalitate, care străbătea ca un filon unificator, toate lucrările, toate părțile ce compuneau edificiul filosofic blagian. Mai mult: această dimensiune metafizică se regăsește în poetică, în proză și dramaturgie, adevăr demonstrat în cartea *Dimensiunea metafizică a operei lui Lucian Blaga*, apărută în română la București, în engleză în Marea Britanie și în SUA cu concursul prietenilor filosofi, profesori și editori, Richard Allen și Ramsey Eric Ramsey.

O veritabilă panoramă interpretativă a operei și personalității lui Blaga este cuprinsă în volumul de 575 de pagini editat în 1987 la Cartea Românească, în coordonarea lui Dumitru Ghișe, Angela Botez, Victor Botez. Pentru prima oară, 44 de autori, cercetători, universitari, scriitori, evaluau „pe toate fețele” creația blagiană, dezinhibați de poncife și de opreliști, din perspective diferite, în interpretări personale pertinente, cu sobrietate, și simț al măsurii, rezultanta acestui *puzzle* fiind o valorizare multidisciplinară care consolida receptarea lui Blaga, ca „om total al culturii noastre din acest secol”, susținută și de Șt. Augustin Doinaș, în interviul publicat în această lucrare, ca și în cuvântarea omagială la Academia Română, la centenarul din 1995, iar de Noica prin sintagma „om deplin al culturii române” în veacul al XX-lea. Pentru prima oară comunitatea filosofică națională, catedrele universitare și cercetătorii din

București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara operau în comun, dar divers, evaluarea unui mare filosof român, în lumina avansului cunoașterii acumulate în jumătatea de secol trecută de la publicarea operei acestuia.

În studiul meu „O teorie originală despre spațio-temporalitate, câmp stilistic și creație științifică” scriam, între altele: „De mai multă vreme încercăm să demonstrăm pentru a convinge că Lucian Blaga are în gnoseologie și în filosofia științei realizări de prim rang, rezultate din capacitatea sa deosebită de a surprinde integrator, holist, mișcarea generală a creației umane, de a pune în legătură temele epistemologice cu interogații ontologice, cosmologice, antropologice, axiologice, istorice și culturologice, de a sesiza rolul gândirii științifice fundamentate pe complementaritate în construirea unei noi spiritualități. Vezi în acest sens comunicările prezentate în sesiuni ale Academiei: „Spațio-temporalitatea în câmpul stilistic al creației”, „Istoria științei și rolul câmpului stilistic în epistemologie” (1982, 1983), „Antinomie și asimetrie” (1985), în lucrarea *Revoluție și creație*, Editura politică, București, 1983, sau în studiile din Revista de filosofie nr. 4/1985 și Revue Roumaine nr. 5/1985”¹.

În același deceniu al nouălea m-am bucurat de faptul că apreciatul scriitor și eseist român Horia Vintilă, care trăia în Spania, a dat o interpretare asemănătoare în prefața la *Eon*

¹ *Lucian Blaga – cunoaștere și creație*, culegere de studii, coordonatori Dumitru Ghișe, Angela Botez, Victor Botez, Cartea Românească, 1987.

dogmatique, editată de L'Âge de l'homme, prin aceeași contextualizare și grilă de lectură, dar câțiva ani după mine. Mircea Vulcănescu se bucura, atunci când găsea la alt autor contemporan vreuna din ideile sale, pentru că astfel i se dovedea validitatea acelei idei.

La rându-mi sunt datoare pentru câteva sugestii găsite la Mircea Eliade (articolul „România” din Enciclopedia Britanică de Filosofie, vol. IV, și interviul luat în Elveția lui Blaga, publicat în revista *Vreamea*, 1934), la Vasile Băncilă, autorul celei mai profunde interpretări din perioada interbelică, apreciată ca atare de însuși Blaga, ba chiar și la Constantin Noica, pe post de „avocat al diavolului” în lungile noastre controverse peripatetice, adept al perspectivei tradiționaliste și care, în cele din urmă – după o relectură blagiană – a aderat la privilegierea gnoseologiei și metafizicii pe care o susțineam. „Așa cum galaxiile sunt respinse – s-ar putea spune astăzi – de un Mare anonim, care-și păstrează centralitatea neștiută și față de care ele nu sunt decât elemente infinitezimale, un fel de «diferențiale cosmice», spre a vorbi precum Blaga, la fel închipuie acesta, cu libertatea metafizică pe care și-o ia și de relativitatea căreia e perfect conștient, că omul este îngrădit prin repudiere de Marele anonim care, păstrându-și centralitatea, îl apără pe om de primejdii neștiute, dar parcă astăzi presimțite, și îl provoacă să rămână treaz și creator” (...) Blaga are curajul să spună: „de vreme ce nu putem dezvălui misterul să-l *potențăm*” (...) Iar filosofia lui Blaga, rămânând una rațională, va fi a misterelor potențate, cu

restricția – și aici apare rigoarea gânditorului – de a nu fi contrazisă de experiență. «Nu te înțeleg, pare a spune Fondului anonim omul; dar nici nu încetez, să-ți dau înțeleșuri»².

Cel mai important lucru pe care l-am făcut în ultimul sfert de secol, împreună cu Victor Botez, a fost valorizarea publicistică a culturii române. Zeci de numere de reviste de cultură și cărți în limbi străine de circulație universală, concepute și lucrate de noi, au plecat spre destinații europene, americane și asiatice încercând să convingă că românii sunt purtătorii unor alese înzestrări artistice, științifice și filosofice pe care elitele din ultimele cinci secole le-au întrupat în opere de valoare în repertoriul clasic și modern al culturii bătrânului continent.

Voi aminti doar câteva, începând cu numărul dublu excepțional din Revue Roumaine (Romanian Revue) din 1983, consacrat filosofiei culturii, conceput de noi împreună cu Dumitru Ghișe. Acolo am schițat prima dată ideea despre *Cultura și creația – permanențe tematice ale filosofiei românești*. Studiul cu acest titlu a fost amplu recenzat și apreciat în revista „Mentalities” din Noua Zeelandă, sub semnătura profesorului Norman Simms, care „nășea” autorii cu englezescul the Botezi's. În română același articol a deschis culegerea de studii din cartea *Cultura, creația, valoarea – motive dominante ale filosofiei românești*.

² Constantin Noica, *Viziunea metafizică a lui Lucian Blaga și veacul al XX-lea*, în *op. cit.*, pp. 25-26.

Botezi's au conceput și lucrat la antologia *României – psihologie, identitate, destin* publicată în „Revue Roumaine”, dar și în volumele apărute în 1995 în engleză, franceză, germană, sub egida Departamentului de Informații Publice al Guvernului, coeditori mai fiind Valentin F. Mihăescu și Nicolae Șarmabei. O lucrarea cu largă distribuție internațională.

În aceeași echipă au apărut în revista de cultură a Redacției Publicațiilor pentru Străinătate și în volumele în limbi străine *Romanian Philosophers*, comentarii și texte din D.D. Roșca, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Ștefan Lupașcu, Nae Ionescu și Dumitru Stăniloae. Mult timp și pasiune am pus în scrierea și conferențierea despre valoarea excepțională a operei lui Blaga, prea puțin cunoscută în țară și peste hotare în raport cu originalitatea și profunzimea ei, din vina statului român burghez, comunist și postcomunist dar și a intelectualității care nu cade de acord să impună în timp, persistent, câteva personalități de vârf în loc să risipească „mărgăritarele” pe „oamenii momentului”, pe vedetele zilei. După ce se afirmase ca unul din marii muzicieni din prima jumătate a secolului XX, Enescu intrase într-un con de umbră, aproape nu-l mai cânta nimeni în străinătate. Seria de Festivaluri Enescu unii muzicieni care l-au cunoscut și prețuit în frunte cu Menuhin, au lucrat răbduriu la relansarea muzicii enesciene în programele filarmonicilor și operelor străine,

nu atât de frecvent cum merita, dar cu o consecvență care îl menține nu doar în istorie, ci și în sălile de concert³.

Asemenea preocupări instituționalizate, la scară mult mai redusă decât Festivalul Enescu, sponsorizat anual și deplin meritoriu, sunt cultivate pentru Blaga cu mijloace locale mult mai modeste financiar, dar într-o frecvență și cu o organizare în care se pune mult suflet, stăruință și pricepere. Clujul ține de peste un deceniu Festivalul Blaga, cu participare națională și internațională, inițiat de regretatul Liviu Petrescu și continuat de Mircea Barcilă, în care, pe lângă predominanța literară, își găsește loc și o secție de filosofie, cu consistente dezbateri. La fel ține un festival anual Sebeșul, cu locurile copilăriei lui Blaga și pioasa reculegere la mormântul din Lancrăm. Aceștia li s-a alăturat Târgu-Mureș, unde filiala locală a Uniunii Scriitorilor prezidată de Zeno Dragomir și studioul local al Societății Române de Radiodifuziune sprijină eforturile neobositului organizator al Festivalului Blaga, scriitorul și filosoful Eugeniu Nistor, directorul revistei Târnava și al editurii Ardealul. Meritoriu este că la Cluj-Napoca, precum și la Târgu-Mureș, apar în serie volume cu comunicări ținute la aceste elevate sesiuni anuale, cu titlul *Meridian Blaga*, respectiv *Caiet Blaga*.

Italia și Franța au fost cele mai receptive la publicarea unora din părțile trilogiilor filosofice blagiene, cu *Orizonte e*

³ Vezi și Victor Botez, *Privind înapoi fără mânie – Reportaj dintr-o viață*, Ed. YES, București, 2004, pp. 432-433.

stilo la Minuzziatno, în 1946, tradusă de Eugeniu Coșeriu și Mircea Popescu, comentariile Rosei del Conte despre *Blaga*, după cum Parisul a editat în Librairie du Savoir, șase volume din diferite trilogii în traducere. Tot din orașul Luminilor, Centrul Cultural Român a organizat sesiuni de comunicări și dezbateri româno-franceze din opera poetică și filosofică blagiană, prin grija consilierilor culturali ai ambasadei, scriitorii Virgil Tănase și D. Bădescu.

Nimeni n-a făcut însă mai mult, persistent și cu cea mai bună înțelegere, ca doamna Darli Blaga, pentru tipărirea integrală, răspândirea, prețuirea și omagierea operei personalității ilustrului său tată, păstrarea manuscriselor și fotografiilor de familie în arhive ale statului, în Muzeul Literaturii Române, pentru cumpărarea, refacerea și amenajarea casei preotului Isidor Blaga din Lancrăm, ca muzeu memorial o nobilă activitate de aproape o jumătate de secol în țară și peste hotare.

A onorat cu prezența sa dezvelirea plăcilor comemorative în casele unde a locuit părintele său la Berna sau Viena, la emoționantele reculegeri și recitaluri de poezie și muzică de la statuile lui Blaga din Transilvania la sesiunile comemorative de la Academia Română sau Academia din Romania, din Roma, la centrele culturale din Geneva, Paris și Viena. Ne-a primit în casa familiei Blaga-Bugnariu din bulevardul Dacia unde au viețuit patru generații din arborele genealogic blagian. Ne-a primit cu bunăvoință, răbdare și sollicitudine oferind generos ajutor pentru documentarea lucrărilor noastre, cu amintiri dragi, cu

tablouri, cărți și mobile mângâiate cândva, de privirea celui care urcase, în universul metafizic atât de aproape de tronul Marelui Anonim, în ciuda frânelor și diferențialelor divine ... impuse.

Prin toate acestea, Doamna Dorli Blaga ne deschide prietenos ușa către cămărilor ascunse ale minții și sufletului iubitului său părinte, unde s-au plămădit corola de minuni a creației blagiene.

În încheiere, câteva cuvinte despre concepția și intenționalitatea acestei lucrări.

Vom încerca în cartea de față să arătăm numai ceea ce s-a făcut în opinia noastră bine sau rău, în procesul de evaluare exegetică a operei lui Lucian Blaga. Vom evita pe cât posibil să spunem o interpretare sau alta, că nu este realizată, că nu se cunoaște un aspect sau altul de către un autor, cu atât mai mult cu cât piața ideilor filosofice este saturată de astfel de critici care contabilizează ce nu s-a făcut ca apoi să încerce „personal” o acoperire a așa-ziselor lacune. Chiar dacă respectivele persoane ar fi de bună credință, ele ar trebui să fi putut parcurge toată literatura despre un anumit subiect pentru a afirma în cunoștință de cauză ce „nu” s-a spus. Există, desigur, posibilitatea, onorabilă, de a menționa că nu se știe să se fi cercetat unul sau altul dintre aspecte, pentru a evita să se plaseze pe o poziție deliberat incorectă. O astfel de afirmație categorică poate oricând să fie „argumentată” pe baza non cunoașterii ce poate fi chiar mimată pentru a se adjudeca ineditul, primatul.

De aceea voi scrie aici doar despre ce am citit și ce cunosc personal despre exegeza operei lui Blaga. Vom evita perspectivele negative și cu privire la tipul de interpretări, prețuind evaluarea critică, dar fără a adera la pozițiile care interzic sau blamează anumite tipuri de abordare.

Despre Blaga există o literatură exegetică extrem de bogată. Nu cunosc multe nume de vază ale filosofiei românești de azi care să nu se fi exprimat într-un fel sau altul despre concepția lui Blaga. Din ce am citit eu se simte la majoritatea exegeților parcă o tentație de a-l critica, mai mult de a-l condamna pe Blaga, filosofic dar și ideologic; alți comentatori fac o prezentare deliberat obiectivistă și foarte rar apar texte de apologie, deși găsim frecvente atenționări despre receptarea apologetică a lui Blaga și cât de rea este ea. Eu nu am prea găsit apologii, mai degrabă critici care se referă la întreprinderea creatoare de sistem pe care Blaga ar fi săvârșit-o, la inovațiile lui terminologice, la atitudinea antiscientistă, antilogicistă, antipozitivistă.

Acestea sunt și temele principale la care ne vom opri.